

Лекція 10. Міграції населення

Питання лекції

1. Механічний рух населення.
2. Українська діаспора.

Рекомендована література

1. Демографический словарь. – М., 1985. – 750 с.
2. Прибиткова І.М. Основи демографії. – К.: АПТЕк, 1997. – 254 с.
3. Топчів О.Г. Основи суспільної географії: Навчальний посібник. – Одеса: Астропринт, 2001. – 560 с.
4. Шувалов Е.Л. География населения. – М., 1985.
5. Заставний Ф.Д. Географія України. – Львів, 1993 р.
6. Шаблій О.І. Соціально-економічна географія України. – Львів: Світ, 2000

1. Механічний рух – переміщення людей через кордони, регіони, яке пов'язане із зміною проживання. Однак, міграції це складний процес, що призводить не тільки до збільшення чи зменшення населення, але й змін структури населення на території як прибуття так і вибуття.

Виділяють внутрішню міграцію (внутрірегіональну, міжрегіональну) та зовнішню міграцію. Зовнішня міграція поділяється еміграцію (виїзд), імміграцію(в'їзд) та рееміграцію (повернення через багато років). Репатріанти – люди що були насильно вивезені і повернулися на Батьківщину.

За причинами міграції поділяються на економічні, політичні, військові, міжконфесійні, екологічні, природні (переселення з зон стихійних лих). За тривалістю міграції можуть бути тимчасові, сезонні, остаточні. В окрему групу можна виділити маятникові міграції – переміщення населення без зміни постійного місця проживання.

До загальних абсолютних показників обсягу міграцій належать: валова міграція та сальдо міграції. Валова міграція – сума чисельності прибулих та вибулих за рік. Сальдо міграції – різниця між кількістю прибулих і вибулих за рік. Сальдо міграції характеризує зміну чисельності населення за рік. При характеристиці міграційних потоків проводять також групування прибулих та вибулих за регіонами прибуття (вибуття), освітою, національністю, статтю, віком. Для визначення інтенсивності міграційних потоків використовують також відносні показники (виражені в ‰) – коефіцієнт прибуття, вибуття, коефіцієнт механічного приросту. Коефіцієнт механічного приросту може бути додатнім (якщо кількість прибулих переважає чисельність вибулих) та від'ємним (при переважанні виїзду).

Найбільша частка емігрантів в період 2000-2005 років була в Афганістані, Ліберії, Гаянні, Іраку (>20‰). Високі показники в Гренландії, Казахстані, Бангладеші, Сьєра-Леоне, Суринамі, Танзанії, Західній Сахарі, Боснії і Герцоговині, Мексиці, Філіпінах. Висока частка іммігрантів в Канаді (близько 10‰), Гвіані, США, Австралії, Ізраїлі, Сирії, ПАР, Росії.

Якщо в XVII-XIX ст., були поширені переселенські міграції, то в XX ст. з'явилися такі види міграцій як «відтік умів», «біженці». Майже у всіх регіонах світу спостерігається міграція з села в місто. Найбільшу кількість біженців прийняли країни: Іран, Німеччина, Пакистан, США, Югославія, Гвінея.

В Україні у 2000 році прибуло-790453 осіб, вибуло-837066 осіб. З них внутрішньорегіональна міграція 461880, міжрегіональна – 274861. Міждержавна міграція прибуло - 53712, вибуло – 100325 (з них прибуло із країн СНД – 49302, із далекого зарубіжжя – 3965 осіб; вибуло в країни СНД – 55193 особи; в далеке зарубіжжя – 44 911осіб).

2. Українська західна діаспора - це сьогодні 12 млн. чол. З них у США проживає 2 млн. українців. За даними демографічних досліджень, українською

мовою спілкується близько 25% американських українців. У Канаді проживає близько 1 млн. Українців/дані 1989 р./.

Східна діаспора - це близько 7 млн. українців, із яких 4 млн. проживає в Росії.

Таким чином, якщо враховувати офіційні дані перепису населення 1989 р. в колишньому Радянському Союзі, загальна кількість українців світу становить близько 50 млн. чол. З них 37.5 млн. проживає в Україні. Але є й інші дані - неофіційні. У 1992 р. на Всесвітньому форумі українців у Києві Ю. Шимко назвав таку вражаючу цифру: за секретними даними МВС колишнього Союзу, українців у світі нараховується більше 86 млн. чол. За неофіційними даними різних українських організацій Росії, українців у РФ - близько 10 млн. чол. Незважаючи на типовість проблем, що поставали перед представниками української діаспори в різних країнах, вирішення цих проблем відбувалося по-різному. Особливо різкий контраст являє собою діаспора Канади й Росії. Українці Канади зробили вагомий внесок у культурно-історичне та суспільно-політичне життя цієї країни. Українську діаспору можна розглядати як каталізатор так званої політики мультикультуризму. офіційно проголошена прем'єр-міністром Канади Жаном Кретьєном на Конгресі українців Канади в 1981 році, ця політика гарантувала вільний розвиток мов і культур усіх етнічних груп країни. Державні установи й організації Канади охоче запрошують до себе українців - випускників університетів, бо вони здавна мають репутацію працелюбів, добре володіють обома державними мовами (англійською і французькою), не забуваючи при цьому і своєї. Звичайно, так було не завжди. Представники першої хвилі еміграції (кінець 70-х років XIX ст. ,приблизно 170-180 тис., а за неофіційними даними - 600 тис. Осіб) - це переважно селяни з найвідсталішої частини Австро-Угорської імперії. Дослідження 1921 р. в Канаді показали, що 51% українців не вмiли читати й писати жодною мовою.

Друга хвиля еміграції до Канади припадає на період між двома світовими війнами. Це була вже еміграція "професійна" (робітники та інтелігенція) та певною мірою політична. Кількість емігрантів становила 68-10 тис. осіб. Вони розселилися в центральних провінціях Онтаріо, Квебек, Нова Шкотія. У Канаді це відзначилося появою суто українських закладів, церков, шкіл, товариства "Просвіта". З 1903 р. виходить перша україномовна газета "Канадський фермер", яка започаткувала розвиток українського друкарства в Канаді. До речі, сьогодні в Канаді виходять 4 основні багатотиражеві газетні видання діаспори - "Свобода", "Новий шлях", "Гомін України". III етап еміграції - після другої світової війни. За канадськими даними, це 38 тис. осіб, за іншою інформацією - 120 тис. осіб. Це були люди з вищою освітою або висококваліфіковані робітники.

Незначна еміграція останніх десятиліть, незважаючи на свою нечисленність, завдяки значному відсотку осіб з вищою освітою, може справити помітний якісний вплив на мовну ситуацію. Українська мова в Канаді постійно циркулює між членами діаспори, які знаходяться в різних провінціях. Це здійснюється завдяки пресі, радіо, телебаченню, освітнім закладам. З третьою хвилею еміграції пов'язане виникнення Об'єднання українських письменників " Слово", яке видає власні збірки українською мовою, доробки і публікації представників діаспор з інших країн, твори класиків української літератури, історії, культури. З 70-х років у деяких містах Канади розпочато показ телевізійних програм українською мовою. У багатьох містах Канади транслюються регулярні україномовні радіопередачі. Як правило, це випуски новин і оголошення, які чергують з музикою, а також програми "за інтересами" і передачі для дітей. Питанням вивчення української мови, історії та традицій в Канаді опікується уряд країни, керівництво провінцій, Український Навчальний Комітет, Союз українських студентів Канади і ще ціла низка державних і громадських організацій. Вивчення в школах і університетах українознавства, української мови і літератури фінансується урядом Канади у рамках реалізації програми "Мови спадщини". У 1979 р. Альберта стала першою з провінцій, у якій було узаконено іншу, ніж англійська чи французька, мову навчання. Слідом за Альбертою українську мову було запроваджено в Саскачевані та Манітобі. Українські програми в Альберті і Манітобі отримали дуже високі оцінки завдяки тому, що діти набували хороших навичок володіння

рідною мовою, і це зовсім не позначалося на розвитку їхньої англійської мови чи на успішності з інших предметів.

У провінціях Альберта, Саокачеван і Манітоба розвинена система двомовних шкіл, де навчання проводиться півдня українською мовою, півдня - англійською. У провінції Онтаріо поширені цілоденні українські школи. Одночасно у всіх провінціях Канади, де живуть українці, існує розгалужена система так званих Рідних шкіл, заснованих на кошти громадських і церковних організацій.

Викладання українською мовою у вищих навчальних закладах Канади розпочалося в 1945 р. Сьогодні спеціальні курси з українознавства вивчають студенти й аспіранти у 28 університетах Канади. Про існування української діаспори в Росії більш-менш серйозно почали говорити в останні 10 років. Безперечно, формування української міграції у РФ не було таким виразним, як у країнах Західної Європи і Америки, і в основному зумовлене історичними подіями, як і відбувалися на території колишнього Радянського Союзу. Переселення етносів відбувалося в межах однієї "великої Батьківщини". Основними чинниками переселення українців до Росії виступали соціально-економічні умови життя. Це і розподіл фахівців після навчання, постійні ротації військовослужбовців, і велика кількість різнонаціональних ("змішаних") шлюбів, що неофіційно заохочувалося владою тощо. За умови проведення загальнодержавної політики зросійщення та утвердження тези про необхідність існування однієї мови на радянському просторі саме існування потягу до національних традицій, мови, культури розглядалося як прояви "крайнього націоналізму".

На жаль, ситуація з українською діаспорою в Росії і сьогодні продовжує залишатися вкрай складною. Для задоволення культурно-мовних потреб мільйонів українців у Російській Федерації не створено жодного державного дошкільного чи навчального закладу, жодного театру, бібліотеки, газети, часопису, теле - чи радіопрограми. Єдиним надбанням став Український культурний центр у Москві на Старому Арбаті та декілька відділів української літератури в російських бібліотеках.

Діаметрально протилежного є ситуація з російськомовними громадянами України. Для задоволення культурно-мовних потреб цієї категорії населення в Україні, за даними Ніни Карпачової, уповноваженої Верховної Ради з прав людини, діє більше 3000 дитячих дошкільних закладів, близько 5000 державних загальноосвітніх шкіл. Фахівців з російської мови та літератури в Україні готують 11 університетів ,20 педінститутів. Російською мовою в країні навчаються більше 0,5 млн. студентів, або 57 відсотків від загальної кількості. До послуг громадян майже 25 тис. масових і універсальних бібліотек, у яких 62 відсотки складає російськомовна література, діє 14 українських державних театрів зі спектаклями російською мовою. На книжковому ринку російськомовна література складає близько 90 відсотків. Російською і двома мовами транслюються і видається більшість засобів масової інформації. Наведені вище цифри красномовно засвідчують повну неспроможність звинувачень російської сторони, що прозвучали кілька місяців тому, у порушенні прав російськомовного населення України. Хотілося б, щоб державні й громадські організації нашої держави зайняли нарешті більш активну позицію в захисті прав українських громадян як у самій Україні, так і за її межами. А владним структурам усіх країн, де проживають національні меншини, потрібно постійно нагадувати про результати багаторічних досліджень авторитетних фахівців, збереження якнайширшого генетичного, мовно-культурного генофонду виступає важливим ресурсом інтелектуального розвитку майбутніх поколінь і забезпечує суспільний добробут нації.